

РОЛЬ КРАЇН ВЕЙМАРСЬКОГО ТРИКУТНИКА У ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ЛІСАБОНСЬКОЇ УГОДИ

Стаття присвячена детальному аналізу причин відмови від проекту Конституції ЄС та необхідності прийняття компромісної Лісабонської угоди. Досліджується роль кожної з країн «Веймарського трикутника» у процесі її ухвалення та втілення у життя її основних положень. Розглядається питання ефективності функціонування об'єднання «Веймарський трикутник» у межах ЄС та виділення Німеччини як єдиного політичного лідера в регіоні, і чи сприяє це подальшому розвитку європейської інтеграції.

Ключові слова: Веймарський трикутник, Лісабонська угода, Конституція ЄС, референдум, інтеграційні процеси, реформування, єроскептицизм.

Статья посвящена детальному аналізу причин отказа от проекта Конституции ЕС и необходимости принятия компромиссного Лиссабонского соглашения, исследуется роль каждой из стран «Веймарского треугольника» в процессе его одобрения и воплощения в жизнь основных положений. Рассматривается вопрос эффективного функционирования объединения «Веймарский треугольник» в рамках ЕС и выделение Германии в качестве единственного политического лидера в регионе, а также способствует ли это дальнейшему развитию европейской интеграции.

Ключевые слова: Веймарский треугольник, Лиссабонское соглашение, Конституция ЕС, референдум, интеграционные процессы, реформирование, евроскептицизм.

The article is devoted to the detailed analysis of the reasons for rejection from the EU Constitutional draft and the necessity to adopt the half-way Lisbon Treaty, explores the role of each «Weimar Triangle» country in the process of approval and realization of its fundamental provisions. Under the review are problems of the effective performance of the alliance «Weimar Triangle» in the frame of the EU and the perception of Germany as a single political leader in the region, and if this fact contributes to the further development of the European integration.

Key words: Weimar Triangle, Lisbon Treaty, European Constitution, referendum, integration processes, reforming, euroscepticism.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У статті Лісабонська угода розглядається як якісно новий етап еволюції Європейського союзу від політико-економічного об'єднання до самостійного гравця на міжнародній арені. Сучасні процеси європейської інтеграції розглядаються крізь призму взаємовідносин між державами Веймарського трикутника, що детально відображають систему взаємодії між країнами різної політичної ваги у рамках ЄС. Ця проблема набуває особливого значення у зв'язку з курсом України на євроінтеграцію, що передбачає подолання цілої низки невирішених питань, у тому числі потребу в налагодженні партнерських стосунків з основними гравцями в ЄС, до яких належать країни Веймарського трикутника.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Джерельну базу статті складають роботи О. В. Осіпова, А. С. Сербіної, М. Ю. Кавешнікова, Л. М. Ентіна та ін. У роботах цих авторів аналізуються особливості

процесу прийняття Лісабонської угоди та конституційної кризи, з якою зіштовхнулися усі країни ЄС. Досліджуються механізми вирішення суперечностей між Німеччиною, Францією, Польщею та іншими членами ЄС щодо економічної сучасної інституціональної структури Союзу. Однак проблемі ефективності функціонування об'єднання «Веймарський трикутник» у межах ЄС та потенціалу кожної з трьох країн як політичного лідера в регіоні не було присвячено достатньої уваги. Отже, ця стаття має заповнити певні недоліки в освітленні декількох актуальних питань. У процесі написання статті також було використано матеріали звіту французького головування в Раді ЄС у період з 1 липня до 31 грудня 2008 р., а також матеріали офіційного сайту Міністерства закордонних справ ФРГ та центру документації ЄС Інституту Європи.

Формулювання мети статті. Метою статті є визначення ролі країн Веймарського трикутника у процесі прийняття та реалізації Лісабонської угоди з наголосом на дослідженні майбутніх перспектив розвитку європейської інтеграції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Уже понад 60 років Франція та Німеччина традиційно виступають у ролі головних ініціаторів та прибічників просування інтеграційних процесів у Європі. Ці держави вплинули на процес становлення європейських інститутів, брали участь у створенні внутрішнього ринку, об'єднанні та розробці основних документів та угод, згідно з якими функціонує ЄС. Співробітництво двох країн було запорукою сталого розвитку усього об'єднання. Відповідно до даних Міністерства закордонних справ Франції, партнерські стосунки Франції та Німеччини зазначені у більш ніж 594 офіційних угодах та договорах [1].

Незважаючи на численні етапи поступової підготовки до розширення ЄС у 2004 р., європейській спільноті не вдалося уникнути інституціональної кризи та кризи управління. Адже механізм роботи інститутів ЄС, визначений Маастрихтським та Амстердамським договорами, був розрахований на 15 країн-членів, а вже у 2004 р. їх кількість зросла до 25, ще через два роки до них приєдналися Болгарія та Румунія, а у 2013 р. – Хорватія.

Відповіддю на нові виклики сучасності став проект Конституції ЄС, робота над яким тривала три роки. Він був представлений на саміті ЄС у Салоніках 20 червня 2003 р., а остаточний текст Конституції було ухвалено рівно за рік [2, с. 18]. За документом значна частина повноважень переходила до компетенції наднаціональних органів влади, і обмежувала сфери діяльності національних урядів [3, с. 25]. Введення постів президента та міністра закордонних справ ЄС повинно було структурувати діяльність усіх зовнішньополітичних установ.

Незважаючи на активну популяризацію головних ідей, що містилися в новій Конституції, прийняття документа було провалено на референдумах у Франції та Нідерландах, що відбулися 29 травня та 1 червня 2005 р. відповідно. Від'ємний результат голосування дав змогу ЄС чітко усвідомити помилковість проведення такого масштабного розширення та неготовність Союзу вийти на якісно новий рівень інтеграції. Головними причинами негативного сприйняття проекту стала незмога адаптуватися до оновленого у 2004 р. складу ЄС, оскільки стандарти та умови життя у новоприбулих країн-членів були значно нижчими. Відмова Франції від Конституції була також спричинена невпевненістю у фінансовому майбутньому ЄС, що тягнуло за собою нездатність віднайти консенсус щодо бюджету 2007-2013 рр. та означало для ЄС тривалу кризу і посилення суперечностей між його учасниками стосовно створення політичного союзу.

Через півроку після провалу Конституції ЄС та гострої політичної дискусії на саміті у грудні 2006 р. було прийнято рішення створити нову базову угоду ЄС. У цьому процесі слід відзначити провідну роль Німеччини, яка головувала в ЄС із 1 січня до 30 червня 2007 р. Одним із першочергових завдань Німеччини стало розв'язання проблем, що перешкоджали прийняттю Конституції шляхом узгодження позицій усіх країн. Нова «Угода щодо реформи» (Reform Treaty) не мала конституційного характеру, але уряд Німеччини включив до проекту головні інституційні аспекти, необхідні для

ефективного функціонування ЄС. У процесі розробки документа в Німеччині виникли суперечності з Польщею, яка погрожувала накласти вето на цей проект, вимагаючи більшого впливу на прийняття рішень серед країн, що не мали такої політичної ваги, як Франція та Німеччина, а також вимагала відмовитися від запропонованої німцями системи голосування. Гарні партнерські стосунки між двома країнами дозволили їм достатньо швидко досягти згоди. Таким чином, зміст самого документа було спрощено, і як результат ухвалено під час урядової конференції вже у другій половині 2007 р., коли Ангела Меркель, підбиваючи підсумки німецького головування у своєму виступі перед депутатами Європарламенту, доповіла, що Берлінові вдалося вивести ЄС з «летаргічного сну» [7].

Від основної символіки вирішили відмовитися, щоб це не стало приводом для противників євроінтеграції звинуватити ЄС у планах створення європейського наддержавного об'єднання, але щодо Хартії фундаментальних прав, держави ЄС так і не змогли прийти до єдиного бачення усіх її статей. Польща також виступила проти права на звернення фізичних осіб безпосередньо до європейських судових інстанцій на основі або з метою захисту порушених прав згідно з Хартією. У результаті Хартія не є частиною Лісабонської угоди, а лише її додатком. У той же час Лісабонська угода, хоча й з певними виключеннями, відрізняється своїм статусом від звичайної міжнародної декларації і є документом, що породжує юридичні зобов'язання [8, с.108].

Але незважаючи на усі зроблені поступки, під час референдуму в Ірландії 12 липня 2008 р. проти угоди висловилося 53,4 % населення [9]. Випадок з Ірландією викликав похваллення серед євроскептиків у деяких країнах ЄС, і знову виніс на порядок денний раніше вже врегульовані політичні суперечності між державами-учасниками. Цього разу долю угоди, що мала замінити Конституцію ЄС, довелося вирішувати іншій країні Веймарського трикутника – Франції. Ніколя Саркозі намагався знайти рішення, яке б задовольняло громадян Ірландії й не суперечило б головним завданням Лісабонської угоди [10]. План зводився до отримання поступок з боку інших країн-членів ЄС, згідно з низкою пунктів угоди. Офіційно ці вимоги були озвучені на саміті 11-12 грудня 2008 р., а сам компроміс було досягнуто на наступній зустрічі влітку 2009 р. [11].

Роль Ірландії під час ратифікації Лісабонської угоди суттєво позначилася на позиції третьої із держав Веймарського трикутника – Польщі. Лех Качинський пояснив свою відмову ратифікувати Лісабонську угоду тим, що документ треба прийняти одностайно, а після провалу референдуму в Ірландії, згода Польщі вже нічого не варта. У липні 2009 р. у Варшаві польський президент на спільній прес-конференції з президентом Німеччини Хорстом Келером оголосив, що тільки після підписання Лісабонської угоди Ірландією Польща буде готова приєднатися до договору. Подібне негативне ставлення Польщі до Лісабонської угоди не було неочікуваним, позаяк Л. Качинського можна віднести до числа євроскептиків, що вплинуло не тільки на позицію держави щодо інтеграційних процесів, але

ускладнювало її відносини по лінії Берлін-Париж-Варшава. Таким чином, заява Л. Качинського у першу чергу поставила під загрозу позиції Н. Саркозі, який раніше стверджував, що вихід із інституціональної кризи ЄС буде його головним завданням під час головування його країни [12, с. 55]. Лише після вдалого проведення повторного референдуму в Ірландії у жовтні 2009 р., Л. Качинський підписав угоду, незважаючи на те, що вона була ухвалена польським народом ще у 2007 р., і попри свої особисті переконання продемонстрував солідарність Польщі з іншими країнами-членам ЄС. 1 грудня 2009 р. Лісабонська угода набула чинності [12, с. 57].

Беручи до уваги складний процес прийняття Лісабонської угоди і роль Польщі у ньому, слід зазначити зростання зовнішньополітичного впливу держави в ЄС. Про це свідчить обрання у 2009 р. президентом Європарламенту поляка Єжи Бузека. Крім того, відчутне польське представництво у Європарламенті (51 депутат) дає можливість лобіювати свої позиції у вирішенні багатьох питань [13]. Новим етапом розвитку у процесі імплементації Лісабонської угоди повинно було стати головування Польщі в ЄС із 1 липня 2011 р. Але попри очікування, воно так і не відзначилося значними результатами безпосередньо у сфері поглиблення євроінтеграційних процесів. Скоріше зусилля держави були спрямовані на розвиток «Східного партнерства» та покращення взаємовідносин ЄС з Росією, що стало можливим для Польщі після приходу до влади тандему Броніслава Коморовського та Дональда Туска.

Формат Веймарського трикутника сприяє зростанню політичної ваги Польщі, але її вплив лишається набагато меншим у порівнянні з Німеччиною та Францією. Можливо тому Польща змогла проявити себе лише у тих галузях, де їй це було дозволено зробити, а вирішення таких важливих питань як європейська економічна політика та політика безпеки залишаються прерогативою Німеччини та Франції. Підтвердженням такого стану речей є заяви польських ЗМІ напередодні головування в ЄС, які цитували экс-єврокомісара, відомого італійського економіста та політика Маріо Монті, що пояснив, яким чином у ЄС протягом останніх років приймалися антикризові рішення. Більшість із них була підготовлена у Берліні, потім узгоджена в Парижі, і вже потім передана Херману ван Ромпею із завданням переконати інші країни-учасниці ЄС у правильності цього кроку [14]. Таким чином, на сьогодні не можна назвати Веймарський трикутник рівностороннім, а склад Європейського Союзу гомогенним.

Із моменту підписання Лісабонської угоди минуло понад чотири роки, і можна стверджувати, що процес реалізації її положень є не менш складним ніж ухвалення самого документа. Упровадженню змін за угодою завадила світова економічна криза, яка у першу чергу поставила на порядок денний вирішення питань, пов'язаних із порятунком Греції від банкрутства та збереження зони євро. Вже у жовтні 2009 р. на саміті у Брюсселі Франція та Німеччина виступили з пропозицією внести зміни до Лісабонської угоди та створити антикризовий стабілізаційний фонд, яким зможуть користуватися

країни ЄС у випадку загрози боргової кризи. Але на заваді стало чинне законодавство ЄС, а саме ст. 125 Лісабонської угоди, яка не дозволяє державам, що входять до зони євро, надавати пряму фінансову підтримку іншим державам у випадку фінансової кризи. На думку Франції та Німеччини, ці зміни були вкрай необхідними для подальшої економічної інтеграції, і якщо б вони не були внесені, Конституційний суд Німеччини заблокував би будь-яку допомогу, аналогічну тій, що була тимчасово надана Греції навесні 2009 р. Разом із тим, обидві держави запропонували впровадити механізм застосування санкцій щодо країн, які порушують основні принципи економічної політики, за якими існує зона євро. Висловлювалася навіть думка позбавити такі країни права голосу у вищих органах влади ЄС. Останнє положення викликало суперечливі дискусії серед інших країн-членів ЄС. Берлін та Париж звинуватили у нав'язуванні своєї думки щодо майбутнього об'єднання, а президент Європейської комісії Жозе Мануел Баррозу назвав цю вимогу неприпустимою і наголосив на тому, що вона ніколи не буде одноставно прийнятою [15]. Але надзвичайно важка економічна ситуація на теренах ЄС допомогла Франції та Німеччині довести доцільність внесення обмежених змін до Лісабонської угоди на саміті країн ЄС у грудні 2010 р. У результаті реформування зазнала ст. 136, за якою створювався постійний механізм забезпечення фінансової стабільності у всій зоні євро. Він замінював тимчасові органи з боротьби з економічною кризою, а саме – Європейський фонд та Європейський механізм фінансової стабільності; надання будь-якої фінансової допомоги тепер має бути чітко обумовленим. За словами Баррозу, внесені зміни необхідно сприймати як доповнення до економічної стратегії ЄС, що не виходить за законодавчі межі Лісабонської угоди [16].

На відміну від економічного курсу, який довелося змінити в умовах фінансової кризи, сфера загальноєвропейської політики безпеки не відзначилась значною активністю за минулий період, незважаючи на певні нововведення за Лісабонською угодою. Хоча до скромного доробку у цій галузі можна віднести виголошену у грудні 2010 р. Німеччиною, Польщею та Францією «Веймарську ініціативу», спрямовану на підвищення військових можливостей ЄС у сфері кризового урегулювання та удосконалення механізмів військового планування та управління. Ця ініціатива була ухвалена під час засідання Ради ЄС з міжнародних справ у грудні 2011 р. [17]. Але у процесі формування єдиної політики безпеки країни-учасниці ЄС й досі стикаються з низкою невирішених питань, таких як: слабкість військового потенціалу окремих держав, збереження пріоритету НАТО, обмеженість національних оборонних бюджетів. Однією з головних проблем залишається те, що у країн-учасниць Веймарського трикутника, як і в решти членів ЄС, не існує єдиної стратегії розвитку загальної політики в галузі безпеки та бракує узгодженості дій, що суттєво гальмує процеси інтеграції. При вирішенні деяких міжнародних питань Франція виступає з незалежною думкою, яка досить часто не співпадає з баченням її європейських партнерів (напр., ситуація в Лівії),

Німеччина ж надає перевагу більш виваженим крокам. Загалом, через суперечливу політику президента Франції Франсуа Олланда, який має узгоджувати вимоги ЄС до Франції з вимогами свого лівого електорату, складається враження, що його керівництво не є ефективним, тож у Європі спостерігається тенденція до визнання німецького лідерства. Прикладом цього стала берлінська промова Радослава Сікорського: «Я вимагаю від Німеччини, щоб вона, заради нашої з вами користі, допомогла зоні Євро вижити та процвітати. Певно я буду першим в історії міністром закордонних справ Польщі, який скаже це: я менше боюся німецької потужності, ніж німецької бездіяльності» [18].

Висновки дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, для Польщі зближення з Німеччиною і Францією у форматі Веймарського трикутника є гарною можливістю реалізувати свої політичні амбіції у межах ЄС, а для французько-німецького тандему – це своєрідний спосіб продемонструвати новим членам ЄС те, що з їх думкою рахуються та вони мають такі самі права як і країни-засновниці. Але слід зазначити, що великі держави, такі як Франція та Німеччина, більше схильні проводити політику в дусі національних інтересів. Отже, німецько-французьке

лідерство виступає водночас як фактор єдності ЄС і як показник слабкості інтеграції. Тому у вирішенні таких питань як оборона та безпека, що традиційно належать до компетенції національних органів влади, делегування повноважень наддержавним структурам ЄС відбувається дуже повільно.

Лісабонська угода – це документ, що виносить на порядок денний набагато більше питань, ніж дає відповідей. Співробітництво країн Веймарського трикутника безумовно є дуже важливим у вирішенні нагальних проблем ЄС, але й вимагає концентрації зусиль інших учасників Союзу, які, на жаль, зараз передусім вимушені вирішувати власні економічні проблеми.

Сучасні процеси європейської інтеграції є одною з найважливіших для нашої країни галузей дослідження. Труднощі наукових розвідок пов'язані з тим, що євроінтеграція постійно зазнає змін через значну кількість акторів, залучених до неї. У подальшому майбутньому, щоб більш систематично окреслити роль країн Веймарського трикутника, є доцільними дослідження таких сфер інтеграції як зовнішня політика та політика безпеки ЄС, стратегії його економічного розвитку та взаємовідносини з іншими європейськими країнами, що не входять до його складу.

ЛІТЕРАТУРА

1. France: political relations [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Aussenpolitik/Laender/Laenderinfos/01-Laender/Frankreich.html#doc356362bodyText2>.
2. Осипов О. В. Риме вершилась история – подписана общая конституция 25 государств / О. Осипов // Эхо планеты. – 2004. – № 45-46. – С. 17–19.
3. Бурханов А. К. Европейский союз в современном мире / А. Бурханов. – Алматы : Ин-т мировой экономики и политики при фонде первого президента Респ. Казахстан, 2005. – 50 с.
4. Сербина А. С. Общая внешняя политика и политика безопасности ЕС – испытание Востоком / А. Сербина // Вестн. Томского гос. ун-та. – 2009. – № 324. – С. 196–199.
5. Кавешников Н. Конституционный кризис в ЕС [Електронний ресурс] / Н. Кавешников // Европейский союз: факты и комментарии. – 2005. – № 40. – Режим доступу: http://www.edc-aes.ru/site/ru/union/archive/vipusk_40.html.
6. Crisis, what crisis? The Economist [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economist.com/world/europe/displaystory.cfm?storyid=E1QPSDTSN>.
7. Гаврик Г. Меркель подвела итоги председательства Германии в ЕС [Електронний ресурс] / Г. Гаврик. – Режим доступу: <http://www.dw.de>.
8. Энтин Л. Лиссабонский договор и реформа Европейского союза / Л. Энтин // Журн. рос. права. – 2010. – № 3. – С. 104–115.
9. Дубровин Д. С. Шок от расширения ЕС 2004 года прошел только сегодня [Електронний ресурс] / Д. Дубровин. – Режим доступу : <http://www.tass-ural.ru/analytics/91755.html>.
10. French Presidency of the Council of the European Union: Review and outlook [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ambafrance-ru.org/IMG/pdf/French_Presidency_Review_and_outlook.pdf.

Рецензенти: Мілова М. І., д. політ. н., професор;
Наумкіна С. М., д. політ. н., професор.

© Брусиловська О. І., Русова О. С., 2014

Дата надходження статті до редколегії 24.10.2013 р.

БРУСИЛОВСЬКА Ольга Іллівна – доктор політичних наук, професор кафедри міжнародних відносин ОНУ імені І. І. Мечникова, м. Одеса.

Коло наукових інтересів: зовнішня політика країн Східної Європи.

РУСОВА Ольга Сергіївна – аспірантка кафедри міжнародних відносин Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, м. Одеса.

Коло наукових інтересів: роль країн Веймарського трикутника (Німеччина, Франція та Польща) в євроінтеграційних процесах та модифікаціях у галузі загальноєвропейської системи безпеки.